

literature. Na drugi strani je z njimi Srbom samim pokazal neusahljiv pesniški vir, ki bo ostal živ studenec tudi tedaj, kadar bo med srbstvom guslarstvo že davno izginilo, kar je pod današnjimi življenjskimi pogoji in v današnji socialni strukturi naroda samo vprašanje le še nekaj desetletij. Kakšen zaklad je izkopal Vuk s svojimi zbirkami narodnih pesmi, se vidi najbolje po tem, da od vse srbske umetne literature ni prodrlo v evropsko prevodno literaturo niti polovica toliko, kar je evropski zapad recipiral od srbskih narodnih pesmi. Po pravici bi tudi po tem dejstvu lahko sodili, da vsa novejša srbska literatura po svojih notranjih kvalitetah ne more odtehtati knjige Vukovih narodnih pesmi.

Za nas Slovence ima proslava Vukove 150-letnice pomen tudi v tem, ker je naš Kopitar toliko pripomogel, da se je Vukova genialnost tako pomembno uveljavila. Vsakemu koraku Vukovemu i glede pravopisa, i glede jezika, i narodne pesmi je Kopitar dajal smer in pot. Po cele mesece je Kopitar presedel z Vukom ob gramatiki in slovarju srbskega jezika, mu sam prevajal besede na nemški in latinski jezik in lastnoročno pisal prve narodne pesmi, ki mu jih je Vuk diktiral. In ko je bilo delo končano, je zopet Kopitar poskrbel, da so ti novi produkti postali znani zapadnemu kulturnemu svetu. Pri vsem tem ogromnem delu Kopitar nikjer ne stopa v ospredje, do konca se je držal diskretno v ozadju in prepustil Vuku samemu vso čast ustvarjenega dela. Slovencem je ustvaril Kopitar — da rečemo po Prešernovi zbadljivi besedni igri — dobro kopito znanstvene slovnice, a Srbom je ustvaril z Vukom več kakor kopito, namreč živ vrelec narodne književnosti v pravem narodnem jeziku.

LAVO ČERMELJ:

JULIJSKA KRAJINA

III. Puljska in Reška pokrajina

Od nekdanje istrske dežele je ostal po svetovni vojni pretežni del pod Italijo, le manjši del (Kastav in otok Krk) je pripadel Jugoslaviji. V prvih dveh letih po aneksiji je tvorila Istra, v kolikor je prišla pod Italijo, samostojno upravno enoto, nato je za kratko dobo bila sestavni del edine obmejne pokrajine Julijske Krajine. Meseca januarja 1923. pa je nastala samostojna Puljska pokrajina. Njena površina pa se ni ujemala z anektiranim delom Istre. Skrajni severozapadni konec je, kakor smo že omenili v prvem delu, bil prisojen Tržaški pokrajini, zato pa je Puljska pokrajina dobila dokajšnji del prejšnjega postojnskega političnega okraja, namreč občine, Čelje, Ilirsko Bistrico, Jablanico, Janeževo Brdo, Kilovče, Knežak, Smerje, Trnovo in Zagorje, ter od sežanskega okraja občino Rodik. Prvotna Puljska pokrajina je torej obsegala nekdanje politične okraje: Lošinj, Poreč,

Pazin, Pulj in Volosko-Opatijo v celoti ter večji del koprškega okraja, neznamen del sežanskega okraja in gori omenjeni del postojnskega okraja. Toda že v februarju 1924. se je zmanjšala za volosko-opatijski okraj in za navedene občine postojnskega okraja, ki so bili po aneksiji Reke priključeni novi Reški pokrajini. Januarja 1928. je Puljska pokrajina odstopila Reški pokrajini še občini Podgrad in Materijo, zadnjo brez frakcij Herpelje in Tublje. Ker tvorita obe pokrajini skupaj neko geografsko enoto, ju hočemo v naslednjem vzporedno obdelovati.*

Puljska pokrajina obsega po podatkih iz leta 1936. 3.717,34 km² (po prejšnjih podatkih 3.718,30 km²), Reška pokrajina pa 1.118,81 km² (prej 1.121,29 km²). Uradna statistika sicer pravi, da ni v zadnjih petih letih nastala nobena teritorialna izprememba, po najnovejših kartah pa je vendar dokajšnja razlika v meji med Reško in Tržaško pokrajino v primeri s prejšnjimi kartami.

Po sedANJI občinsko-upravni razdelitvi ima Puljska pokrajina 41 občino, Reška pa 13. Oktobra meseca 1937. je nastala v Puljski pokrajini še ena občina, namreč nova občina Arsa**, na račun občin Barban in Labin.

Aprila meseca 1936. je bilo prisotnih v Puljski pokrajini 296.460, a v Reški pokrajini 115.065 prebivalcev. Povprečna gostota prebivalstva je bila v Puljski pokrajini 80 na km², in sicer v puljski občini 251 a v ostalem delu pokrajine 69 na km². Popolnoma enaka gostota je bila tudi leta 1931. V Reški pokrajini pa se je gostota znatno izpremenila od leta 1931. do leta 1936. Gostota je za vso pokrajino poskočila od 95 na 103, za samo Reko od 3004 na 3192 in za ostali del pokrajine od 45 na 53 na km²***.

Izmed občin Puljske pokrajine (Glej razvidnico XIV!) sta imeli leta 1936. 2 manj kot 1000 prebivalcev, 3 od 1000 do 2000, 16 od 2000 do 5000, 13 od 5000 do 10.000, 6 od 10.000 do 20.000 (Koper, Labin, Pazin, Piran, Poreč in Vodnjan) ter 1 nad 50.000, namreč Pulj 54.515. V Reški pokrajini ni imela nobena občina pod 1000 prebivalcev, 1 je imela od 1000 do 2000, 7 od 2000 do 5000, 3 od 5000 do 10.000, in 2 še večje število prebivalcev, namreč Volosko-Opatija 10.032 in Reka 56.249.

Diagram ponazoruje specifikacijo leta 1936. prisotnega prebivalstva po starosti, spolu in civilnem staležu, in sicer skupno za Puljsko in Reško pokrajino. Kvalitativno se diagram bistveno ne razlikuje od obeh prejšnjih; zaradi tega ne bomo ponavljali prej podanega komentarja. Tudi diagram teh dveh pokrajin kaže močan izrastek na moški strani za letnike 20 do 22. To je utemeljeno v izredno velikem številu vojakov, ki so bili leta 1936. na-

* Puljsko pokrajino nazivajo Italijani tudi Istrsko pokrajino (Provincia dell'Istria), Reško pokrajino pa »Provincia del Carnaro«.

** Prvotno jo je sam Mussolini krstil za Liburnio; ker pa so nekateri fašistični učenjaki smatrali to ime za barbarsko, so jo prekrstili v Arsaio.

*** Za prilike do l. 1914. primerjaj pravkar publicirano knjigo: Nikola Žić »Istra«. Dio II. Čovjek. Zagreb 1937!

stanjeni v obeh pokrajinah; v Puljski pokrajini 11.678, v Reški pokrajini 9.024, v obeh skupaj 20.702 moža. V Reški pokrajini je bil vsak 6. moški ali vsaka 13. oseba vojak, v Puljski pa vsak 13. moški ali vsaka 26. oseba.

XIV. PREBIVALSTVO V POSAMEZNIH OBČINAH PO OBČINSKEM OBSEGU
21. APRILA 1936. V LETIH 1869 — 1936.

a) Puljska pokrajina

Št. občina	š t e v i l o p r i s o t n i h p r e b i v a l c e v							
	31.XII. 1869	31.XII. 1880	31.XII. 1890	31.XII. 1900	31.XII. 1910	1.XII. 1921	21.IV. 1931	21.IV. 1936
1. Bale	1.729	1.847	2.033	2.207	2.657	2.597	2.649	2.498
2. Barban	3.083	3.273	3.367	3.597	4.108	4.393	5.009	5.249
3. Boljun	3.344	3.544	3.587	3.554	3.758	3.825	3.618	3.681
4. Brioni	— ¹	— ¹	— ¹	— ¹	— ¹	— ¹	— ¹	612
5. Buje	5.383	5.924	6.331	6.908	7.181	7.375	7.318	7.060
6. Buzet	4.998	8.453	8.906	9.506	10.405	10.049	9.536	9.660
7. Cres	7.372	7.562	7.815	7.609	7.626	7.214	7.196	7.127
8. Črni vrh (Brtonigla)	1.573	1.804	2.014	2.274	2.651	2.825	3.172	3.161
9. Dekani	5.424	6.176	6.588	6.704	6.951	6.797	6.632	6.562
10. Grožnjan	3.414	3.603	3.697	3.800	4.028	3.992	3.905	3.866
11. Herpelje- Kozina	2.412	2.454	2.468	2.536	2.679	2.602	2.346	2.340
12. Izola	4.677	5.580	6.583	7.495	8.461	8.457	9.322	9.495
13. Kanfanar	2.341	2.570	2.899	3.297	3.795	3.811	3.913	3.759
14. Koper	9.424	11.130	11.039	11.199	12.845	12.654	13.555	12.543
15. Labin	7.952	9.221	10.379	11.023	12.028	14.197	14.876	17.031
16. Lanišče	3.417	3.479	3.712	3.970	3.999	3.841	3.049	3.299
17. Mali Lošinj	7.764	7.937	7.634	7.348	8.390	7.031	6.886	6.712
18. Marezige	5.137 ²	2.189	2.618	2.796	3.128	3.170	3.228	3.421
19. Motovun	4.695	5.079	5.557	5.570	6.276	6.321	6.556	6.466
20. Nerezine	1.174	1.364	1.609	1.752	1.893	2.030	1.722	1.643
21. Novigrad	1.404	1.577	1.740	2.012	2.275	2.221	2.443	2.397
22. Oprtalj	4.975	5.007	5.263	5.343	5.790	5.647	5.561	5.469
23. Osor	495	632	756	782	888	933	970	971
24. Pazin	12.720	15.989	16.120	17.421	19.056	19.410	19.140	19.121
25. Piran	10.811	11.466	12.326	13.365	15.210	14.158	14.857	14.225
26. Plomin	3.288	3.723	3.907	4.318	4.495	4.258	4.357	4.355
27. Poreč	6.333	7.368	8.485	10.186	12.532	12.252	12.607	12.317
28. Pulj	16.324	31.683	38.937	45.205	70.948	49.323 ³	55.559	54.515
29. Roč	2.232	2.495	2.621	2.997	3.065	3.006	2.647	2.638
30. Rovinj	9.564	9.522	9.662	10.302	12.323	10.022	10.170	9.723
31. Sv. Vinčenat	— ⁴	2.461	2.572	2.855	3.189	3.105	3.264	3.335
32. Sušnjeвица	2.076	2.117	2.109	2.094	2.164	2.128	2.044	1.939
33. Smarje	— ⁵	3.661	3.720	3.870	4.344	4.397	4.569	4.679
34. Tinjan	3.157	3.299	3.498	3.705	4.206	4.218	4.038	4.073
35. Umag	3.547	4.242	4.682	5.322	6.092	6.342	6.749	6.908
36. Vel. Lošinj	2.356	2.338	2.304	2.385	2.463	2.064	2.081	1.936
37. Višnjan	2.770	3.309	3.923	4.594	5.089	5.009	4.988	4.874
38. Vižinada	2.628	3.079	3.439	3.978	4.453	4.409	4.730	4.814
39. Vodnjan	10.504 ⁶	8.884	9.151	9.734	10.735	10.536	10.950	10.880
40. Vrsar	2.725	3.201	3.956	4.499	4.991	5.171	5.538	5.381
41. Zminj	4.140	4.468	4.602	5.052	5.713	5.680	5.766	5.725
Vsa pokrajina	187.362	223.710	242.609	263.164	312.880	287.470	297.526	296.460

b) Reška pokrajina.

št. občina	število prisotnih prebivalcev								
	31.XII. 1869	31.XII. 1880	31.XII. 1890	31.XII. 1900	31.XII. 1910	1.XII. 1921	21.IV. 1931	21.IV. 1936	
1. Ilirska Bistrica	3.597	3.771	3.780	4.008	4.457	4.548	5.751	7.153	
2. Jablanica	2.497	2.465	2.399	2.582	2.952	3.054	2.949	2.999	
3. Jelšane	3.932	3.172	3.253	3.395	3.440	3.379	3.096	3.227	
4. Klana	1.135	1.272	1.380	1.377	1.551	1.751	2.015	2.981	
5. Knežak	2.937	3.245	3.441	3.545	3.740	3.719	3.821	3.562	
6. Lovran	2.687	2.786	2.848	3.319	4.191	3.648	4.015	4.618	
7. Materija	4.713	4.821	4.832	4.796	4.659	4.566	3.976	3.985	
8. Matulje	5.452	6.033	6.702	7.030	7.321	6.973	7.269 ⁷	8.775	
9. Moščenice	3.060	3.175	3.210	3.219	3.164	3.060	2.803	2.831	
10. Podgrad	6.718	6.875	7.171	7.314	7.294	7.259	6.749	7.239	
11. Prem	1.566	1.692	1.805	1.781	1.655	1.547	1.456	1.414	
12. Reka	18.476	21.506	29.682	38.114	48.730	45.000 ⁸	52.928	56.249	
13. Volosko-Opatija	2.942	3.303	4.636	6.825	10.058	8.007	9.946 ⁹	10.032	
Vsa pokrajina	59.712	64.116	75.139	87.305	104.713	96.511	106.775	115.065	

¹ Prebivalstvo je všteto med prebivalstvo Pulja, ker so Brioni postali samostojna občina šele leta 1936.

² Všteto je tudi prebivalstvo pozneje samostojne občine Šmarje.

³ S kr. dekretom od 2. avgusta 1929 (brez številke!) se je število prebivalcev Pulja povišalo na 63.545, ne da bi se navedel razlog za to razliko. V uradnem poročilu o štetju leta 1931., ki je izšlo leta 1934., pa je rečeno, da je bilo prvotno število točnejše od drugega.

⁴ Glej opombo 6!

⁵ Glej opombo 2!

⁶ Všteto je tudi prebivalstvo pozneje samostojne občine Svet Vinčenat.

⁷ To število utegne biti za nekaj enot napačno, ker so Matulje pri poznejši združitvi Veprinca in Volosko-Opatije v eno občino odstopile tej združeni občini ozemlje s približno 50 prebivalci, za katere pa nimamo potrebnih podatkov.

⁸ Število je samo približno cenjeno, ker se je vršilo uradno štetje šele po aneksiji Reke, namreč 1. januarja 1925. Tedaj so našli 45.857 prisotnih prebivalcev. (Censimento della Popolazione del Comune di Fiume al 1. gennaio 1925. Roma 1926.)

⁹ Glej opombo 7!

Pet let poprej je bila razlika med obema pokrajinama manjša. Tedaj je bilo v obeh pokrajinah skupaj samo za približno 600 vojakov manj, toda bili so drugače dislocirani. V Puljski pokrajini jih je bilo 2100 več, v Reški pokrajini pa 2700 manj. Za časa abesinske vojne je očitno več vojakov bilo nastanjenih v neposredni bližini jugoslovanske meje.

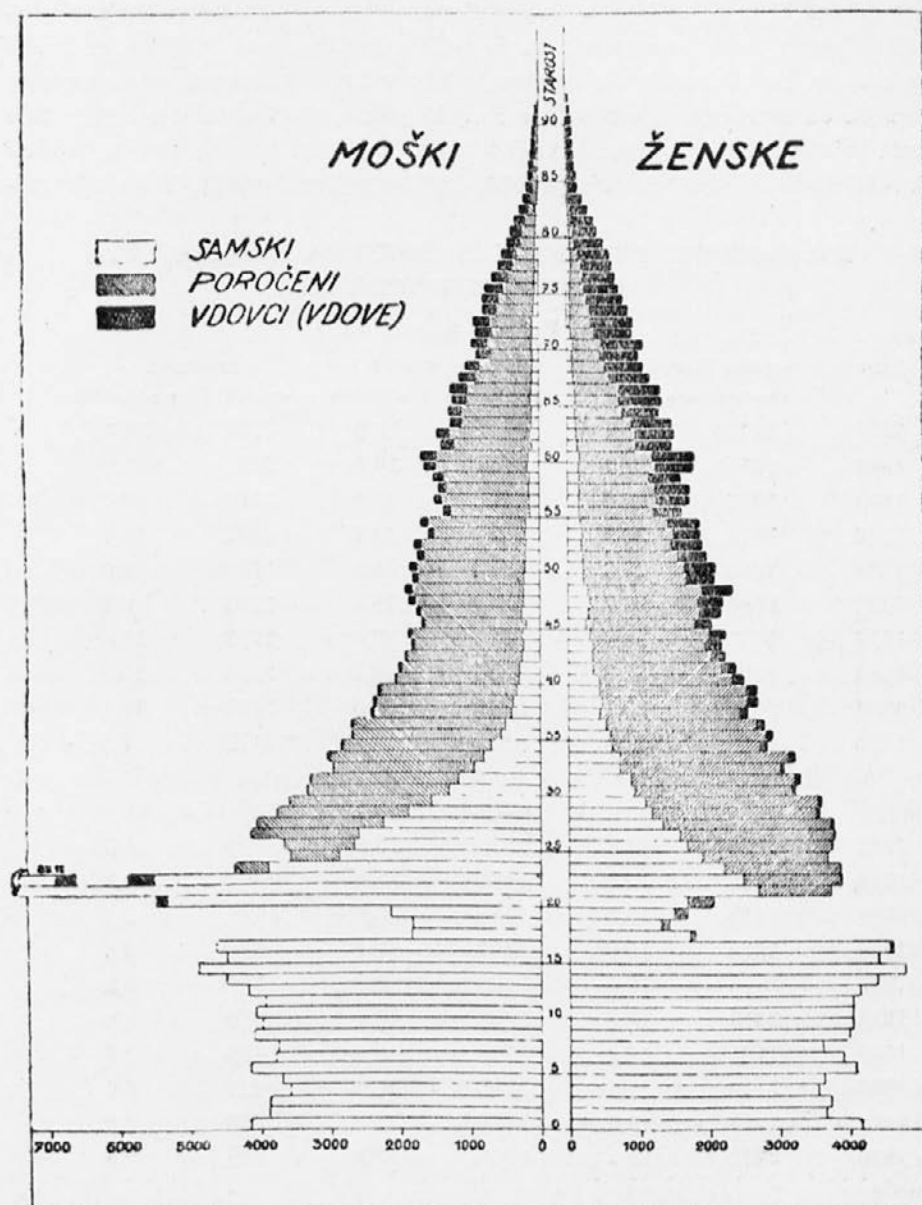
Leta 1936. je bilo od domačih fantov 4240 pod orožjem v Afriki, in sicer 3.301 iz Puljske in 939 iz Reške pokrajine.

Od prisotnih prebivalcev sta bila v Puljski pokrajini 149.932 moška in 146.528 žensk, v Reški pokrajini pa 57.860 moških in 57.205 žensk. Razmerje je bilo tedaj med moškimi in ženskami v prvi pokrajini 1024 : 1000, v drugi pa 1011 : 1000. Uradna statistika, ki upošteva tudi domačine na abesinskem bojišču, je določila razmerje 1046 : 1000, odnosno 1028 : 1000. Prebitek moških gre na račun prisotnih vojakov. Ako te odštejemo, je leta

1936. odpadlo na 1000 žensk v Puljski pokrajini 911 in v Reški pokrajini celo samo 835 moških.

Posebno močno prevladujejo v letnikih 20, 21 in 22 moški nad ženskami,

PREBIVALSTVO PULJSKE IN REŠKE POKRAJINE LETA 1936. PO STAROSTI, SPOLU IN CIVILNEM STALEŽU.

in sicer v Puljski pokrajini za 4.306 ali 63% in v Reški pokrajini za 5.606 ali 196%.

Tudi diagram za Puljsko in Reško pokrajino se splošno v svojem spodnjem delu navzdol zožuje, vendar ne tako izrazito kakor za Tržaško pokrajino in tudi ne tako enakomerno kakor za Goriško pokrajino. Potek je zelo neenakomeren in kaže izmenjavo bolj in manj izdatnih letnikov. Z razvidnice XV, ki prikazuje prirodni prirastek v obeh pokrajinah v zadnjih desetih letih, spoznamo, da je velika razlika med Puljsko in Reško pokrajino. Relativno število rojstev je bilo v Reški pokrajini splošno vedno manjše od ustrežajočega števila v Puljski pokrajini. V skladu s tem je bilo tudi relativno število umrlih vedno nižje, kajti pri večjem številu rojstev je običajno ob sicer enakih pogojih tudi umrljivost večja. V Puljski po-

XV. PRIRODNI PRIRASTEK PRISOTNEGA PREBIVALSTVA V DESETLETJU 1927/1936.

a) Puljska pokrajina

leto	število živorojenih		število umrlih		prirastek	
	absolutno	v odtisočih	absolutno	v odtisočih	absolutni	v odtisočih
1927	8620*	29,4	4421	15,0	4199	14,4
1928	7950*	27,0	4707	16,0	3243	11,0
1929	7255	24,6	4693	15,9	2562	8,7
1930	7813	26,3	3791	12,8	4022	13,5
1931	7066	23,8	4113	13,8	2953	10,0
1932	6636	22,7	4344	14,6	2292	8,1
1933	6763	22,8	3670	12,4	3093	10,4
1934	6604	22,3	3590	12,1	3014	10,2
1935	6860	23,1	3848	13,0	3012	10,1
1936	6167	21,0	4029	13,5	2138	7,5

b) Reška pokrajina

1927	1820*	17,8	1330	13,0	590	4,8
1928	1700*	16,4	1473	14,2	227	2,2
1929	1938	18,6	1556	15,0	482	3,6
1930	2088	19,8	1402	13,0	686	6,6
1931	2016	19,0	1470	13,8	546	5,2
1932	2018	18,8	1462	13,6	556	5,2
1933	1795	16,4	1370	12,5	425	3,9
1934	2046	17,8	1325	11,9	721	5,9
1935	2217	19,5	1378	12,2	839	7,3
1936	2232	19,3	1393	12,1	839	7,2

* Glej opombo k razvidnici IX.!

krajini je plodovitost zelo velika, mnogo večja kakor v Tržaški in tudi večja kakor v Goriški pokrajini. Toda ta plodovitost stalno pojema in je od 29,4‰ leta 1927. padla na 21,0‰ leta 1936. Ker se je umrljivost sorazmerno manj znižala, je padel letni prirodni prirastek od 14,4‰ na 7,5‰. V Reški pokrajini je bilo relativno število rojstev v prvih letih zadnjega desetletja celo manjše kakor v Tržaški pokrajini, toda to število ima očitno tendenco navzgor in je leta 1936. doseglo 19,3‰. Letni prirodni prirastek je v zadnjem desetletju skočil od 4,8‰ na 7,2‰, tako da je danes prirodni prirastek v Puljski in Reški pokrajini skoroda enak.

V Puljski pokrajini je kakor v Goriški že več kakor $\frac{3}{5}$ prebivalcev v starosti nad 21 let, v Reški pa nista niti $\frac{2}{3}$ v tej starosti.

Podrobnejšo specifikacijo leta 1931. in leta 1936. prisotnega prebivalstva podaja razvidnica XVI.

XVI. PREBIVALSTVO PO STAROSTI.

Starost	Puljska pokrajina		Reška pokrajina	
	1931 %	1936 %	1931 %	1936 %
0—14	30,0	30,6	23,9	24,8
15—39	41,7	40,2	46,2	45,7
40—59	17,9	18,0	19,4	19,0
60—∞	10,4	11,2	10,5	10,5

Demografi trdijo, da se po odstotku prebivalcev v starosti do 14. leta lahko sklepa na življenjsko silo naroda. 26,5‰ otrok v tej starosti je tipično za narod s stacionarnim, 40‰ pa za narod z izrazito naraščajočim prebivalstvom. Po tem merilu bi bilo prebivalstvo Reške pokrajine in še bolj seveda Tržaške pokrajine stacionarno. Tudi Goriška pokrajina ne bi bila veliko na boljšem, le Puljska pokrajina bi izkazovala izdatnejše povečanje prebivalstva. Vse pokrajine razen Tržaške kažejo v primeri z letom 1931. po tem ključu komaj zaznatno tendenco k izboljšanju. Ta tendenca je najbolj izražena v Reški pokrajini.

Toda kakor v Goriški pokrajini tako tudi v Puljski pokrajini ne pomore prirodni prirastek dejansko k povečanju števila prebivalcev. Kajti v petletju 1931/1936 je znašal prirodni prirastek v tej pokrajini 13.965 duš. Razvidnica XIV pa ne izkazuje nobenega prirastka prebivalstva v tej dobi, temveč celo padec za 1.066 duš. Očitno se je v tem petletju več oseb izselilo kakor priselilo. Statistika navaja 15.031 izseljenca več kakor priseljencev, kar ustreza 5,1‰ prebivalstva iz leta 1931. Še bolj značilen je ta pojav, ako upoštevamo legalno število prebivalcev. To število se je v petletju 1931/1936 po prirodnem prirastku povečalo za 14.148, po prebitku izseljencev nad priseljenci pa zmanjšalo za 22.636, tako da se je dejansko

skršilo za 8.488 od 302.980 leta 1931. na 294.492 leta 1936. Značilno je, da gre od teh 8.488 oseb 7.871 na račun moških in le 617 na račun žensk.

Podoben je pojav glede obeh spolov tudi v Reški pokrajini, samo da je tu kljub močnemu izseljevanju tudi legalno število prebivalcev narastlo. Prirodni prirastek prisotnega prebivalstva Reške pokrajine je znašal v petletju 1931/1936 3.593; v tej dobi pa se je 4.937 oseb več priselilo kakor izselilo, tako da je prebivalstvo celotno narastlo za 8.290. Če pa jemljemo legalno število prebivalcev za osnovo, je slika docela drugačna. Prirodni prirastek je v tem primeru 3.441; izseljenci pa prevladujejo nad priseljenci, in sicer za 2.082, tako da je legalno število prebivalstva sicer narastlo, toda samo za 1.359. Po spolu specifičan, je ta prirastek algebrajska vsota nekega prirastka in nekega zmanjška. Število moških se je namreč zmanjšalo za 1.417, število žensk pa povečalo za 2.776.

Nazadovanje v številu prisotnega prebivalstva Puljske pokrajine je utemeljeno tudi v zmanjšanju tamošnjih garnizij, napredovanje prisotnega prebivalstva v Reški pokrajini pa v istodobnem povečanju ondotnih posadk za 2700 mož.

Razlika v legalnem številu prebivalstva nam karakterizira gibanje avtohtonega, to je v prvi vrsti slovenskega in hrvatskega prebivalstva obeh pokrajin. Veliko domačinov se izseljuje, in sicer kakor kaže statistika, mnogo več moških kakor žensk.

Za Reško pokrajino je značilno tudi gibanje v številu prisotnih tujih državljanov. Reška pokrajina je imela leta 1936. več tujih državljanov kakor trikrat tako velika Tržaška pokrajina. Leta 1936. je bilo v Reški pokrajini 7.309 tujih državljanov. Od teh jih je stalno bivalo v pokrajini 5.885, drugi so bili po velikem delu letoviščarji. Med tujimi državljani je bilo 4.140 Jugoslovancev, od katerih je imelo 4.026 stalno bivališče v Reški pokrajini. Na sami Reki je bivalo tedaj 3.245 jugoslovanskih državljanov. Med jugoslovanskimi državljani so prevladovale ženske: v vsej pokrajini jih je bilo 2.553, na sami Reki pa 2.014. Leta 1931. je bilo 10.572 tujih državljanov, med temi 6.136 Jugoslovancev (3.819 žensk). Na Reki je bilo tedaj 5.107 jugoslovanskih državljanov (3.173 žensk). Dobra petina prebitka izseljencev nad priseljenci v omenjenem petletju gre tedaj na račun tujih državljanov, in sicer v prvi vrsti (2/3) na Jugoslovane.

Da se ni pričelo izseljevanje domačega prebivalstva in z njim združeno, toda manj izdatno priseljevanje tujih elementov, zlasti vojakov, šele v zadnjem petletju, temveč da sega nazaj že v prvo dobo po okupaciji in aneksiji, izhaja iz razvidnice XVII., ki podaja strukturo leta 1931. prisotnega prebivalstva po rojstnem kraju. V Pulju je bila skoro tretjina prebivalcev iz starih pokrajin Italije, na Reki pa skoro ena petina. Največ je bilo med temi vojakov, v Pulju skoro 3/4, na Reki pa dobri 2/3. Le radi prisotnosti vojakov je bilo v Pulju število moških mnogo večje od števila žensk (32.091

proti 23.468). Toda tudi v drugih mestih, za katere navaja razvidnica specializirane podatke in v katerih so moški prevladovali nad ženskami, tako na

XVII. LETA 1931. PRISOTNO PREBIVALSTVO PO ROJSTNEM KRAJU.

a) Puljska pokrajina

rojstni kraj	Pulj*			Koper			Mali Lošinj		
	m. in ž.	m.	ž.	m. in ž.	m.	ž.	m. in ž.	m.	ž.
kraj bivališča	24.967	11.877	13.090	9.111	4.518	4.593	5.386	2.238	3.148
Puljska pokrajina	9.711	4.084	5.627	1.917	823	1.094	543	233	301
Julijska Krajina	2.025	1.015	1.010	950	466	484	218	100	118
Ostala Italija	16.327	13.987	2.340	1.438	1.136	302	368	274	94
Ital. kolonije	6	4	2	—	—	—	—	—	—
Inozemstvo	2.523	1.124	1.399	132	62	70	379	141	238
neznano	—	—	—	7	5	2	1	1	—
skupno	55.559	32.091	23.468	13.555	7.010	6.545	6.886	2.987	3.899

rojstni kraj	Pazin			Poreč			ostale občine		
	m. in ž.	m.	ž.	m. in ž.	m.	ž.	m. in ž.	m.	ž.
kraj bivališča	16.870	8.473	8.397	9.439	4.918	4.521	165.436	83.030	82.406
Puljska pokrajina	1.281	576	705	1.912	767	1.145	16.107	5.698	10.409
Julijska Krajina	231	123	108	217	90	127	2.728	1.197	1.531
Ostala Italija	663	535	128	968	834	134	3.874	2.542	1.332
Ital. kolonije	1	—	1	—	—	—	1	1	—
Inozemstvo	100	47	53	67	29	38	1.610	708	902
neznano	—	—	—	4	—	4	17	5	12
skupno	19.146	9.754	9.392	12.607	6.638	5.969	189.773	93.181	96.592

b) Reška pokrajina

rojstni kraj	Reka			Volosko-Opatija			ostale občine		
	m. in ž.	m.	ž.	m. in ž.	m.	ž.	m. in ž.	m.	ž.
kraj bivališča	25.044	11.930	13.114	1.513	691	822	38.101	18.376	19.725
Reška pokrajina	1.995	685	1.310	910	326	584	2.432	898	1.534
Julijska Krajina	6.778	3.127	3.651	911	377	534	1.843	798	1.045
Ostala Italija	9.779	7.746	2.033	697	468	229	3.109	2.612	497
Ital. kolonije	11	6	5	4	—	4	2	1	1
Inozemstvo	9.319	3.281	6.038	2.194	852	1.342	2.124	836	1.288
neznano	2	2	—	4	—	4	3	1	2
skupno	52.928	26.777	26.151	6.233	2.714	3.519	47.614	23.522	24.092

* Skupno s sedanjo samostojno občino Brioni.

Reki, v Kopru, Pazinu in Poreču, gre ta prebitek na račun prisotnih vojakov. V Malem Lošinjju in Voloskem-Opatiji, kjer je bilo število vojakov neznamno, kakor tudi v ostalem delu Puljske in Reške pokrajine je bilo več žensk kakor moških. V Voloskem-Opatiji so zlasti med tujimi državljani prevladovali ženske. Pri Malem Lošinjju, ki je izkazoval 2.987 moških proti 3.899 ženskam, gre za pojav, ki je značilen tudi za sosednji otok Cres ter za otok Krk in druge otoke v naši državi. Moški gredo po velikem delu za kruhom v daljni svet, posebno v Ameriko.

Žal pa pogrešamo detajliranih podatkov za Ilirsko Bistrico, ki je tudi imela dokaj močno vojaško posadko, saj je bilo tedaj v Reški pokrajini zunaj Reke in Opatije še preko 3.100 vojakov. Leta 1936. ob času abesinske vojne jih je bilo celo preko 4000.

Upoštevač rojstni kraj prebivalcev in njihovo starost dobimo za leto 1931. tole sliko. Za prebivalce Puljske pokrajine v starosti do 14. leta je bilo razmerje med osebami, rojenimi v domačem kraju, odnosno v ostali Julijski Krajini ali v stari Italiji 91,5 : 5,3 : 2,1, za prebivalce v starosti od 15. do 64. leta 71,4 : 15,4 : 11,4 in za prebivalce v višji starosti 74,6 : 20,6 : 2,4. Razmerje med številom domačega prebivalstva in tujih priseljencev je v Puljski pokrajini neprimerno boljše kakor v Tržaški, da, celo boljše kakor v Goriški pokrajini. Dokaj slabše kakor v Puljski pokrajini, toda še vedno boljše kakor v Tržaški in Goriški pokrajini je to razmerje v Reški pokrajini. Ker je bilo tedaj v tej pokrajini tudi razmeroma veliko oseb z rojstnim krajem v inozemstvu, predvsem v Jugoslaviji, podamo v naslednjem razmerje med osebami, rojenimi v domačem kraju, v ostali Julijski Krajini, v stari Italiji in v inozemstvu za gori označene tri starostne dobe: 84,2 : 7,2 : 5,0 : 3,6; 52,6 : 15,8 : 16,4 : 15,2 in 58,1 : 18,4 : 3,6 : 19,9.

Od priseljencev iz starih delov Italije je bilo leta 1931. v Puljski pokrajini 19.308 moških in 4.330 žensk, v Reški pokrajini pa 10.826 moških in 2.759 žensk. Po rojstnem kraju je bilo v Puljski, odnosno v Reški pokrajini: iz Benečije 5.398 (3.706), iz Pulj 2.701 (1.859), iz Sicilije 2.195 (1.261), iz Kampanje 2.134 (996), iz Lombardije 1.381 (752), iz Mark 1.370 (783), iz Emilije 1.333 (627), iz Toskane 1.225 (688), iz Ligurije 1.131 (282), iz Piemonta 937 (449), iz Abrucov in Molisa 852 (220), s Sardinije 794 (408), iz Lacija 681 (382), iz Lukanije 449 (357), iz Kalabrije 437 (254), iz Južnega Tirola 375 (260) in iz Umbrije 245 (331) priseljencev.

Glede prirodnega prirastka v posameznih občinah smo imeli na razpolago podatke samo za leto 1936. (Glej razvidnico XVIII!). Plodovitost je bila v Puljski pokrajini splošno dokaj velika, manjša je bila samo v večjih mestih: Pulj, Poreč, Rovinj ter v Bujah, Grožnjanu in na Brionih. Za zadnjo občino je to umljivo, kajti gre za malo občino s čisto letoviščarskim značajem. Razmeroma malo rojstev izkazujejo tudi vse občine na otokih: Cres, Mali Lošinj, Nerezine, Osor in Veliki Lošinj. Veliki Lošinj je imel sploh relativno najmanj rojstev (8,9‰). Manjši relativni prirastek kakor povprečni za vso pokrajino so imele občine: Buje, Cres, Grožnjan, Koper, Mali Lošinj, Piran, Poreč, Pulj, Rovinj, Svet Vinčenat, Šmarje in Umag. Veliki Lošinj pa je izkazal leta 1936. celo 11,3‰ zmanjšek. Imel je pač zelo majhno število rojstev in izredno veliko umrljivost (20,2‰). Sicer pa je malo število rojstev in neznatni prirastek na otokih umljiv, kajti odrasli moški so, kakor smo na drugem mestu že omenili, po velikem delu v inozemstvu. Od občin na samem Istrskem polotoku, ki izkazujejo majhen prirodni prirastek, so

**XVIII. PRIRODNI PRIRASTEK PRISOTNEGA PREBIVALSTVA
V POSAMEZNIH OBČINAH LETA 1936.**

občina	živorojenih ‰	umrlih ‰	prirastek ‰	občina	živorojenih ‰	umrlih ‰	prirastek ‰
a) Puljska pokrajina							
Bale	24,0	11,6	12,4	Oprtalj	23,0	15,2	7,8
Barban	27,8	14,8	13,0	Osor	19,5	8,3	11,2
Boljun	24,5	13,1	11,4	Pazin	25,6	15,9	9,7
Brioni	16,3	6,5	9,8	Piran	18,5	13,0	5,5
Buje	18,2	12,6	5,6	Plomin	25,5	13,8	11,7
Buzet	25,3	16,3	9,0	Poreč	17,2	10,2	7,0
Cres	15,9	12,8	3,1	Pulj	15,9	13,1	2,8
Črni vrh	22,2	10,8	11,4	Roč	25,0	15,2	9,8
Dekani	24,6	16,6	8,0	Rovinj	16,4	14,9	1,5
Groznjan	17,4	14,9	2,5	Svet Vinčenat	25,6	18,3	7,3
Herpelje-Kozina	21,6	14,1	7,5	Sušnjeвица	20,7	8,9	11,8
Izola	21,4	10,0	11,4	Šmarje	25,4	18,4	7,4
Kanfanar	19,4	13,6	5,8	Tinjan	26,3	17,0	9,3
Koper	18,2	13,7	4,5	Umag	20,0	8,5	11,5
Labin	24,3	12,0	12,3	Veliki Lošinj	8,9	20,2	-11,3
Lanišče	34,2	18,5	15,7	Višnjan	23,6	14,4	9,2
Mali Lošinj	17,3	13,7	3,6	Vižinada	24,1	15,8	8,3
Marezige	25,7	16,1	9,6	Vodnjan	18,6	12,9	5,7
Motovun	28,7	18,4	10,3	Vrsar	25,3	9,7	15,6
Nerezine	17,1	7,3	9,8	Žminj	26,6	14,5	12,1
Novigrad	23,4	13,3	10,1				
b) Reška pokrajina							
Ilirska Bistrica	17,9	8,4	9,5	Matulje	22,3	11,5	10,8
Jablanica	30,3	9,7	20,6	Mošćenice	17,0	16,4	0,6
Jelšane	23,3	16,4	7,9	Podgrad	27,8	14,5	13,3
Klana	17,8	8,4	9,4	Prem	21,2	12,1	9,1
Knežak	20,0	14,1	5,9	Reka	18,2	12,2	6,0
Lovran	14,7	11,9	2,8	Volosko-Opatija	13,2	10,8	2,4
Materija	28,7	14,6	14,1				

skoro vse z italijansko večino in z relativno majhnim številom rojstev. Slovanski občini Svet Vinčenat in Šmarje tvorita nekakšno izjemo, kajti v teh občinah gre mali prirodni prirastek na račun izredne umrljivosti (18,3 in 18,4‰).

V Reški pokrajini je bilo relativno najmanj rojstev v letoviščarskih občinah Volosko-Opatija in Lovran. Relativno manj rojstev kakor glavno mesto Reka pa so imele tudi občine Ilirska Bistrica, Klana in Mošćenice. Pri prvi občini moramo iskati vzrok v velikem številu tam nastanjenega vojaštva. Manjši prirastek kakor povprečni za vso pokrajino izkazujejo Knežak, Lovran, Mošćenice, Reka in Volosko-Opatija. V nobeni občini se ni leta 1931. število prebivalcev prirodno zmanjšalo, najmanjši prirodni prirastek so imele Mošćenice (0,6‰).

Dasi ne morejo podatki za eno samo leto služiti za sklepanje o poteku razvoja prebivalstva v posameznih občinah, smemo vendar po večletnih

podatkih za vso pokrajino sklepati, da bi morale vse občine Puljske in Reške pokrajine po prirodnem prirastku imeti čimdalje večje število prebivalcev. Kakor je razvidno iz preglednice XIV., pa ni temu tako. V Puljski pokrajini ima danes 6 občin (Cres, Herculje-Kozina, Lanišče, Mali Lošinj, Sušnjevica in Veliki Lošinj) manj prebivalcev kakor leta 1869. Dvajset ena občina pa ima sedaj manj prebivalcev kakor ob zadnjem štetju pred vojno leta 1910. (Bale, Boljun, Buje, Buzet, Cres, Dekani, Grožnjan, Herculje-Kozina, Kanfanar, Lanišče, Koper, Mali Lošinj, Nerezine, Oprtalj, Plomin, Poreč, Pulj, Roč, Rovinj, Sušnjevica, Tinjan, Veliki Lošinj in Višnjan). Med temi občinami je tudi samo glavno mesto pokrajine Pulj, ki je od leta 1869. do 1910. število

XIX. PRISOTNO PREBIVALSTVO PO POKLICU LETA 1936.

občina	zaposlenih				občina	zaposlenih			
	v poljed. %o	v ind. in prometu %o	v trgov. %o	od cel. preb. zaposlenih %o		v poljed. %o	v ind. in prometu %o	v trgov. %o	od cel. preb. zaposlenih %o
a) Puljska pokrajina									
Bale	79,5	11,9	2,6	41,0	Novigrad	72,2	13,2	5,6	36,6
Barban	59,5	22,9	5,8	41,9	Oprtalj	88,6	6,0	2,1	39,1
Boljun	84,9	6,3	3,3	43,4	Osor	61,0	23,5	3,6	45,2
Brioni	13,4	34,8	38,4	68,1	Pazin	79,7	10,0	3,6	41,8
Buje	82,0	7,5	4,0	39,1	Piran	51,9	24,2	6,8	39,6
Buzet	85,9	6,5	3,2	43,4	Plomin	60,7	29,4	3,9	40,0
Cres	65,4	20,4	4,9	42,1	Poreč	71,4	13,7	4,5	44,0
Črni vrh	88,6	5,5	2,8	43,4	Pulj	24,2	46,4	10,3	48,8
Dekani	74,2	11,0	10,2	44,0	Roč	88,0	3,7	6,3	58,5
Grožnjan	90,7	3,6	2,1	39,0	Rovinj	43,5	39,9	6,9	41,9
Herculje- Kozina	72,2	15,1	7,2	44,1	Svet Vinčenat	78,7	16,7	1,3	43,0
Izola	80,0	11,6	4,7	46,8	Sušnjevia	90,3	4,6	1,3	43,5
Kanfanar	86,8	6,5	1,8	49,8	Šmarje	86,7	5,6	5,9	35,5
Koper	49,6	23,9	9,8	43,2	Tinjan	86,0	8,8	1,6	46,5
Labin	24,2	64,5	4,1	37,7	Umag	78,1	13,0	3,5	38,8
Lanišče	33,4	8,4	5,2	54,3	Vel. Lošinj	46,6	22,2	12,1	34,5
Mali Lošinj	39,1	34,0	9,7	38,3	Višnjan	88,6	5,0	1,9	39,1
Marezige	90,4	1,7	4,0	35,5	Vižnada	87,8	6,6	1,7	39,7
Motovun	90,1	4,1	1,8	41,3	Vodnjan	65,4	22,9	5,8	41,9
Nerezine	54,4	31,0	5,8	39,0	Vrsar	81,5	10,9	2,4	37,8
					Zminj	83,7	11,5	1,7	44,1
b) Reška pokrajina									
Iilir. Bistrica	50,0	28,2	7,2	57,9	Matulje	43,3	38,8	7,3	53,4
Jablanica	89,6	6,0	1,0	44,6	Mošćenice	68,5	19,4	4,9	42,9
Jelšane	78,8	13,5	4,2	52,6	Podgrad	82,4	10,4	3,1	47,8
Klana	50,2	27,2	6,4	63,2	Prem	84,4	6,8	3,7	47,5
Knežak	75,0	13,2	4,6	46,0	Reka	6,9	50,9	16,2	44,8
Lovran	41,4	31,0	13,1	51,9	Volosko- Opatija	17,1	28,6	32,0	48,7
Materija	88,3	4,1	2,0	52,8					

prebivalstva več kakor početvorilo, čigar današnje število prebivalcev pa je kljub prisotnosti 9.356 vojakov za več kot 16.000 manjše kakor l. 1910. Le ena občina Puljske pokrajine, Labin, izkazuje v povojnem času izrazit prirastek. Je pa to tudi edina občina z industrijskim značajem. (Glej razvidnico XIX!). Prebivalstvo Labina je po velikem delu zaposleno v tamošnjih premogokopih. Leta 1927. je bilo komaj 800 delavcev, lansko leto pa jih je bilo že 4.767 in letos kar 6.370. Italija skuša v svojem stremljenju po avtarkiji čim bolj izdatno izkoriščati to skoro edino ležišče premoga na njenem sedanjem državnem ozemlju. Produkcija je radi tega poskočila od 80.000 ton leta 1921. na 900.000 ton v tekočem letu. Tako nagel razvoj je bil povod, da se je pred kratkim zgradila nova naselbina, ki je ob koncu oktobra 1937. postala samostojna občina z imenom Arsia. Vse druge občine imajo po ogromni večini poljedelski značaj: v 34 občinah od 41 je več kakor polovica aktivnih prebivalcev zaposlenih v poljedelstvu, v nadaljnjih štirih pa več kakor tretjina. V industriji je več kakor polovica prebivalcev zaposlenih samo v Labinu, a v štirih občinah (Brioni, Malem Lošinj, Pulju in Rovinju) več kot tretjina. V trgovini je bilo več kot tretjina prebivalcev zaposlenih samo v občini Brioni, ki pa je štela le 612 duš.

Ker je zemlja v Istri razmeroma revna in je bila že v predvojni dobi silno razkosana, ni mogla nuditi življenjske možnosti vsemu prirodnemu prirastku. Radi tega so že v predvojnem času zlasti kmetske občine le počasi napredovale. Nove gospodarske težkoče in še bolj politični pritisk, ki ga je prinesla Italija v Istro, so imele in imajo še vedno za nujno posledico, da se večje število domačinov izseljuje. Zemlja sama pa ne nudi ničesar, kar bi v znatnejši meri privabljal druge elemente v deželo. Zaradi tega skoro vse občine nazadujejo in z njimi tudi celotna pokrajina, ki je imela leta 1936. že 26.000 prebivalcev manj kakor leta 1910. Tega gibanja prebivalstva ne zadržujejo niti razne obsežne bonifikacije, kakor izsušenje Čepiškega jezera in druga podobna dela ob istrskih dragah. Marsikateri naš kmet je sicer še ostal na domači grudi, toda ne več kot samostojni gospodar, temveč kot kolon italijanskega gospodarja, kakor njegovi pradedje v dobi pred gospodarsko in narodno osamosvojitvijo Slovencev in Hrvatov v Istri.

Podobne so prilike tudi v Reški pokrajini. Od vseh 11 občin jih ima 9 več kakor polovico prebivalcev zaposlenih v kmetijstvu, dve občini pa več kot tretjino. Več kot tretjino prebivalcev je zaposlenih v industriji samo na Reki in v Matuljah, a več kot četrtina v Ilirski Bistrici in Klani (v obeh lesna industrija) ter v Lovranu in Voloskem-Opatiji (tujski promet).

Dve občini Reške pokrajine (Mošćenice in Podgrad) imata danes manj prebivalcev kakor leta 1869., 8 pa manj kakor leta 1910. (Jelšane, Knežak, Lovran, Materija, Mošćenice, Podgrad, Prem in Volosko-Opatija). Kakor je videti, niti tujski promet ne varuje občin pred nazadovanjem števila prebivalcev. Znatnejše stalno napredovanje izkazuje samo Reka, katere prebi-

valstvo je danes trikrat večje kakor leta 1869. Toda tudi Reka je prestala hudo krizo v neposrednem povojnem času in le z izrednimi ukrepi, predvsem s proglasitvijo carine prostega pasu, so jo rešili postopnega propadanja. Danes ima Reka več prebivalcev kakor Pulj.

Demografsko gibanje v slovenskih in hrvatskih občinah Istre in Julijske Krajine sploh na kratko lahko označimo kot beg z dežele in iz dežele. Pri tem pa ne gre, kakor nekateri manj poučeni in tendenciozni pisci trdijo, samo za bolj ali manj prisiljeno izseljevanje inteligence, temveč za pravo množestveno gibanje podeželskega kmetijskega ljudstva, ki ga fašistična Italija sistematično in programatično izseljuje in nadomešča z italijanskimi elementi v dosego »etniške bonifikacije« dežele.

IV. Slovenci v Videmski pokrajini

a) Nekdanje ozemlje Goriško-Gradiščanske

Od ozemlja, ki ga je Italija na podlagi rapalskega dogovora anektirala in ki ga mi prištevamo Julijski Krajini, pripada danes en del Videmski pokrajini, v kateri je že od leta 1866. tudi Beneška Slovenija z Rezijo. To ozemlje sestoji iz dveh ločenih delov, iz sodnega okraja Červinjan z občino Chiopris-Viscone in iz Kanalske doline.

Po podatkih iz leta 1936. meri površina červinjanskega okraja 18.510 ha in obsega po sedanji upravni razdelitvi sedem občin. Prebivalstvo je po italijanskem uradnem štetju iz leta 1921. pretežno furlansko. Tedaj so namreč naštehi 15.748 Furlanov in 11.725 Italijanov ter le 6 Slovencev in 10 jugoslovanskih državljanov.

Ker gre tedaj za ozemlje, kjer ne biva naš rod, se bomo omejili samo na podatke o razvoju prebivalstva v povojni dobi in v primeri z zadnjim predvojnim štetjem. (Razvidnica XX.) Tudi za občine červinjanskega okraja je značilen beg z dežele. Le največji dve občini z značajem malih mest (Červinjan in Oglej) izkazujeta povečanje prebivalstva. Značilno je, da ni opazati v nobeni teh občin, ki so v svetovni vojni bile bojno polje, padca v

XX. NEKDANJE OZEMLJE GORIŠKO-GRADIŠČANSKE POKRAJINE.

o b č i n a	š t e v i l o p r i s o t n i h p r e b i v a l c e v			
	31.XII. 1910	1.X.I. 1921	21.IV. 1931	21.IV. 1936
Ajel	2.553	2.291	2.169	2.082
Campolongo al Torre	1.808	1.832	1.622	1.621
Chiopris-Viscone	1.016	1.022	888	852
Červinjan	5.740	6.186	6.554	6.936
Oglej	8.555	8.687	9.170	9.234
Ruda	4.539	4.713	4.480	4.693
San Vito al Torre	1.767	1.848	1.610	1.513
Visco	834	933	700	668
skupno	26.812	27.512	27.193	27.599

številu prebivalcev kot posledice vojne, temveč obratno, da se je v vseh občinah brez izjeme število prebivalstva neposredno po vojni celo povečalo v primeri s številom tik pred vojno. Zato pa je tem bolj izrazit padec, odkar so fašisti na vladi. Očitno tudi najostrejši fašistični ukrepi proti urbanizaciji ne morejo zadržati bega z dežele, ako so gospodarske prilike take, da silijo človeka od domačega ognjišča.

b) Kanalska dolina.

Kanalska dolina, ki je tvorila v začetku del povečane Goriško-Gradiščanske, je kakor červinjanski sodni okraj od leta 1923. dalje pod Videmsko pokrajino. To ozemlje meri 39.127 ha, a je razmeroma zelo redko obljudeno. Obsega sledeče občine bivše Avstro-ogrske monarhije: Lipalja ves, Naborjet, Pontabelj, Trbiž, Ukve in Žabnice od sodnega okraja Trbiž in del občine Podkloster od političnega okraja Beljak ter občino Belo peč in del občine Rateče iz političnega okraja Radovljica. Danes sta v Kanalski dolini samo dve samostojni občini: Naborjet, kateremu so priključili Ukve, in Trbiž, ki je vključil vase Belo peč in Žabnice. Lipalja ves in Pontabelj pa sta bili združeni z občino Pontebba v stari Italiji.

Prebivalstvo Kanalske doline je bilo pred vojno samo slovensko in nemško. Avstrijsko štetje iz leta 1910. je navedlo 1541 Slovence in 5622 Nemca. Po italijanskem štetju leta 1921. pa je govorilo slovenski 1106 oseb (razen tega je bilo tedaj v Kanalski dolini še 295 jugoslovanskih državljanov) in 4185 oseb nemški. Prisotnih pa je bilo tudi že 1207 Italijanov. Število Italijanov se je pozneje še povečalo. Th. Veiter je cenil za leto 1933 razmerje med Slovenci, Nemci in Italijani na 26 : 63 : 11.

Na tem mestu moramo opozoriti na dejstvo, da je toliko Avstrija, kolikor po vojni Italija pravilno ugotovila, da Slovenci Kanalske doline, ki so se nedvomno semle prej priselili kakor Nemci, govorijo slovenski. V zadnjih

XXI. KANALSKA DOLINA.

občina	število prisotnih prebivalcev					
	31.XII. 1880	31.XII. 1900	31.XII. 1910	1.XII. 1921	21.IV. 1931	21.IV. 1936
Naborjet	1.917	1.666	1.625	1.407	1.528	1.569
Trbiž	3.903 ¹	4.496 ¹	4.808 ¹	5.772	6.545	6.826
Lipalja ves	400	331	367	343	288 ²	— ³
Pontabelj	684	804	917	702	786 ²	— ³

¹ Ni všteto prebivalstvo občine Bela peč ter delov občin Rateče in Podkloster, ki so pripadli Italiji in bili združeni z občino Trbiž. To prebivalstvo cenimo od 750 leta 1880. do okroglo 1000 leta 1910.

² Leta 1924. je bila občina Pontabelj, štiri leta pozneje pa še občina Lipalja ves združena z občino Pontebba v stari Italiji. Podatki o prebivalstvu leta 1931. se ne nanašajo na samostojni občini, temveč samo na frakciji občine Pontebba.

³ Za leto 1936. niso še objavili podatkov o prisotnem prebivalstvu za posamezne frakcije.

letih pa širijo razni nemški »znanstveniki«* nov nauk, češ da to sploh niso Slovenci in niti ne govore slovenski, temveč da so to Nemci, ki govorijo »windisch«. Potrebno bi bilo, da bi se od naše strani takemu »znanstvenemu« delu nemških učenjakov posvečalo nekoliko več pažnje in reakcije.

Tabela XXI. prikazuje gibanje prisotnega prebivalstva od leta 1880 do danes.

V edinih dveh samostojnih občinah Naborjet in Trbiž je znašalo leta 1936. relativno število rojstev 29,3 in 28,0‰, umrlo pa jih je 11,4, odnosno 16,8‰, tako da je bil prirodni prirastek 17,3, odnosno 11,2‰.

L. 1936. je bilo v Trbižu zaposlenih 50,7‰ vsega prebivalstva, in sicer od teh 21,4‰ v poljedelstvu, 50,1‰ v industriji in prometu ter 8,7‰ v trgovini. V Naborjetu pa je bilo zaposlenih 45,3‰, in sicer od teh 42,4‰ v poljedelstvu, 36,8‰ v industriji in prometu ter 45,3‰ v trgovini.

Za druga razmotrivanja nam manjkajo potrebni specificirani uradni podatki.

c) Beneška Slovenija (z Reziijo).

Leta 1921. so italijanske oblasti uradno ugotovile slovensko prebivalstvo v 17 občinah Beneške Slovenije in Reziije. Od teh sta se pozneje občini Ronac in Tarčet združili v eno samo občino pod imenom Podbenesec. Občina Gorjani pa je bila priključena občini Rtin (Artegna), kjer niso leta 1921. našeli nobenega Slovenca. Vse te občine skupaj imajo površino 58.319 ha.

XXII. BENEŠKA SLOVENIJA (Z REZIJO).

občina	Število pris. prebiv.			občina	Število pris. prebiv.		
	1. XII. 1921	21. IV. 1931	21. IV. 1936		1. XII. 1921	21. IV. 1931	21. VI. 1936
Ahten	4.071	3.236	3.225	Ravenca	2.222	2.606	1.966
Brdo	2.672	2.162	2.111	Sovodnje	1.905	1.789	1.806
Dreka	1.349	1.268	1.215	Srednje	1.794	1.726	1.629
Fojda	5.075	4.365	4.228	Sv. Peter			
Gorjani	2.012	1.461 ¹	— ²	ob Nadiži	3.362	2.995	3.047
Grmek	1.617	1.469	1.467	St. Lenart	2.467	2.181	2.111
Neme	5.505	4.308	4.195	Torjan	3.470	3.089	3.167
Podbenesec	3.748	3.680	3.524	Tepana	3.376	3.064	2.862
Praprotno	2.222	2.068	1.966	skupno	47.431	41.435	38.519³

¹ To število prebivalcev se ne nanaša na samostojno občino Gorjani, temveč samo na istoimensko frakcijo občine Rtin, kateri je bila priključena leta 1928.

² Za leto 1936. niso še bili na razpolago podatki o prisotnem prebivalstvu za posamezne frakcije.

³ Brez prejšnje samostojne občine Gorjani.

* Prim. na pr. G. A. Metznitz: Die Dreivölkerecke am Kanaltal v »Deutsches Grenzland. Jahrbuch des Instituts für Grenz- und Auslandstudien 1937« Berlin 1937.

Kakor izhaja iz razvidnice XXII., je prebivalstvo vseh občin Beneške Slovenije brez izjeme v povojnem času, zlasti pa po nastopu fašističnega režima močno nazadovalo. Tudi ni nobenega znaka, da bi se prilike izpremenile na boljše, kajti le v eni občini (Torjan) se je število prebivalstva v zadnjih petih letih nekoliko zopet zvišalo, toda še dolgo ni doseglo višine iz leta 1921. Ta pojav pa ni značilen samo za Beneško Slovenijo, temveč za ves hribovski predel severne Italije in, kakor smo gori omenili, tudi že za manjše občine v nižavi.

To nazadovanje ni morda utemeljeno v negativnem prirodnem prirastku, dasi niso podatki o rojstvih in smrti za posamezne občine najbolj rožnati (Glej razvidnico XXIII!) Razlike med posameznimi občinami so velike. Relativno število rojstev za vse ozemlje je razmeroma nizko, število umrlih pa

XXIII. PRIRODNI PRIRASTEK PRISOTNEGA PREBIVALSTVA BENEŠKE SLOVENIJE LETA 1936.

	živorojenih	umrlih	prirastek		živorojenih	umrlih	prirastek
	‰	‰	‰		‰	‰	‰
Ahten	15,5	12,7	2,8	Sovodnje	34,4	21,1	13,3
Brdo	22,8	19,0	3,8	Srednje	17,9	14,1	3,8
Dreka	26,3	12,3	14,0	Sv. Peter			
Fojda	20,3	11,3	9,0	ob Nadiži	15,4	16,1	-0,7
Grmek	25,3	20,7	4,6	St. Lenart	19,9	15,6	4,3
Neme	18,4	15,7	2,7	Tepana	16,4	17,1	-0,7
Podbenesec	22,7	16,2	6,5	Torjan	24,4	16,0	8,4
Praprotno	16,3	10,2	6,1	Beneška			
Ravenca	26,6	19,0	7,6	Slovenija	20,6	15,5	5,1

visoko, tako da izkazuje majhen prirodni prirastek (5,1‰). Žal imamo na razpolago podatke samo za leto 1936. Iz večletnih podatkov za vso pokrajino pa ne moremo nič podrobnejšega sklepati, ker je Beneška Slovenija le majhen del Videmske pokrajine, ki je štela leta 1936. 713.203 duše.

XXIV. PREBIVALSTVO BENEŠKE SLOVENIJE PO POKLICU LETA 1936.

občina	z a p o s l e n i h				občina	z a p o s l e n i h			
	v poljed.	v ind. in prometu	v trgovini	od cel. preb. zaposlenih		v poljed.	v ind. in prometu	v trgovini	od cel. preb. zaposlenih
	‰	‰	‰	‰		‰	‰	‰	‰
Ahten	55,7	33,1	3,5	46,0	Ravenca	62,5	29,3	4,5	48,7
Brdo	55,7	31,6	5,1	41,4	Sovodnje	90,1	5,0	2,8	49,4
Dreka	88,0	6,6	3,5	53,4	Srednje	92,4	3,5	2,1	38,6
Fojda	73,2	19,0	4,1	47,1	Sv. Peter				
Grmek	70,6	21,3	3,8	48,7	ob Nadiži	59,7	22,3	6,7	41,3
Neme	78,0	13,7	4,1	39,9	St. Lenart	86,6	7,9	2,8	50,0
Podbenesec	83,4	10,0	3,1	46,2	Tepana	64,7	28,3	3,5	51,6
Praprotno	86,6	5,3	3,2	51,6	Torjan	70,5	24,1	6,7	41,3

V. Zadrška pokrajina

Z rapalskim dogovorom so prešli v italijansko posest tudi Zadar, otok Lastovo s predležječimi školji in Pelagruž, ki tvorijo od leta 1923. dalje Zadrško pokrajino. Je to čudna italijanska pokrajina. Nikjer ne meji ne z državnim ne z narodnim italijanskim ozemljem. Njena površina meri komaj 110.21 km² (po prejšnjih podatkih nekoliko manj 110.16 km²). Na tem ozemlju sta bila aprila meseca 1936 25.302 prebivalca. Gostota prebivalcev je bila 230 na km², za sam Zadar pa 399 in za ostali del pokrajine 32 na km². Od prebivalcev je bilo 13.384 moških in 11.918 žensk. Uradno štetje upošteva tudi domačine na bojišču v Afriki in dobi tako razmerje 13.576 : 11.918. Med prisotnimi prebivalci so bili 3.444 vojaki (leta 1931. le 1.301), tako da je vsaka osma oseba ali vsak četrti moški bil aktivni vojak. Največ vojakov je bilo v samem Zadru 3.302 (leta 1931. 1.251).

Zadrška pokrajina ima samo dve občini: Zadar in Lastovo. Devet desetlin vsega prebivalstva je živelo v mestu in le ena desetina zunaj njega.

Več kot tri petine prebivalcev je bilo v starosti nad 21 let. Od 0—14 leta je imelo leta 1936. 26,4% (leta 1931. 26,9%) prebivalcev, od 15—39 let 48,0% (44,2%), od 40—59 let 16,8% (18,5%) in od 60 let navzgor 8,8% (10,4%). Struktura prebivalstva po starosti bi pričala o stacionarnosti.

Razvidnica XXV. kaže gibanje prebivalstva v povojni dobi.

XXV. PRISOTNO PREBIVALSTVO ZADRŠKE POKRAJINE V POVOJNI DOBI.

občina	število prisotnih prebivalcev		
	1. XII. 1921	21. IV. 1931	21 IV. 1936
Lastovo	1.558	1.710	2.458
Zadar	17.065	18.614	22.844
Zadrška pokrajina	18.623	20.324	25.302

Naraščanje prisotnega prebivalstva ne gre toliko na račun prirodnega prirastka kakor na račun prebitka priseljencev nad izseljenci. V petletju 1931/1936 je znašal prirodni prirastek 1.062, prebitek priseljencev nad izseljenci pa 3.916, celotni prirastek tedaj 4.978. Glavni delež odpade na prisotne vojake, katerih število se je povišalo za 2.143. Legalno število prebivalcev se je v istem času povečalo samo za 2.401 od 10.599 leta 1931. na 22.000 leta 1936., in sicer po prirodnem prirastku za 851 in po prebitku priseljencev za 1.550.

O prirodnem prirastku v zadnjem desetletju nam priča razvidnica XXVI. Število rojstev je bilo razmeroma visoko in je kazalo tendenco navzgor, danes pa ima višek že za seboj. Izredno velika je bila umrljivost, zlasti do leta 1932., tako da je bil letni prirastek v prvih šestih letih zadnjega desetletja dokaj nizek; v zadnjih štirih letih se je sicer znatno zvišal, vendar že zopet pojema.

**XXVI. PRIRODNI PRIRASTEK PRISOTNEGA PREBIVALSTVA ZADRŠKE
POKRAJINE V DESETLETJU 1927/36.**

leto	število živorojenih		število umrlih		prirastek	
	absolutno	v odtisočkih	absolutno	v odtisočkih	absolutni	v odtisočkih
1927	456*	23,2	352	18,0	104	5,2
1928	473*	24,1	407	20,6	66	3,5
1929	480	24,0	430	21,5	50	2,5
1930	532	26,4	366	18,1	166	8,3
1931	473	23,3	417	20,5	56	2,8
1932	530	24,9	519	24,4	11	0,5
1933	672	30,1	364	16,3	308	13,8
1934	706	30,3	350	15,0	356	15,3
1935	713	29,3	436	17,9	277	11,4
1936	699	27,6	411	16,2	288	11,4

* Glej opombo k razvidnici IX.!

Dežela izkazuje večji prirastek kakor samo mesto. Leta 1936. je bilo relativno število rojstev za Zadar 28,0 in za Lastovo 29,3‰, število umrlih 16,8, odnosno 11,4‰, tako da je bil prirodni prirastek v Zadru 11,2, a na Lastovem 17,9‰.

Kako se je po vojni izpremenila struktura prebivalstva, nam kažejo podatki za leto 1931. Tedaj je od prebivalcev Zadra (Lastovega) 10.067 (1.396) bilo rojenih v Zadru (na Lastovem), 35 (4) jih je bilo rojenih v ostalem delu pokrajine, 806 (27) v Julijski Krajini, 3172 (123) v stari Italiji, 5 (0) v ital. kolonijah, 4509 (160) v inozemstvu. Pri 20 osebah je bil rojstni kraj neznan. Od oseb, rojenih v inozemstvu, jih je imelo 2.248 (65) rojstni kraj v Jugoslaviji. Žal pogrešamo podobno specifikacijo za leto 1936, ki bi bila posebno zanimiva za Lastovo, kjer so spomladi 1936. ustanovili novo ribarsko naselje, v katerem so naselili kakih 80 ribičev iz Istre, Pulj in Abrucev, in sicer samo moških, ki naj bi se poročili s hrvatskimi domačinkami.* Tudi Lastovo ima kakor otoka Cres in Lošinj več žensk nego moških. Leta 1931. je znašal ta prebitek 106 ob 1.369 prebivalcih.

O poklicu prebivalstva v pokrajini, kjer je vsak četrti moški vojak, je nekoliko težko razpravljati. Vendar hočemo tu navesti uradne podatke. Na Lastovem je bilo 54,2‰ vseh prebivalcev zaposlenih, in sicer od teh 48,4‰ v kmetijstvu, 33,9‰ v industriji in prometu ter 4,4‰ v trgovini. V Zadru je bilo zaposlenih 48,6‰, od teh 28,7‰ v kmetijstvu, 37,1‰ v industriji in prometu ter 48,6‰ v trgovini.

Tudi pri Zadrski pokrajini moramo kakor pri Reški omeniti tuje državljane, posebno še radi tega, ker so skoro izključno Jugoslovani. Leta 1921.

* Temu naselju so dali ime po italijanskem ministru Luigi Razza, ki se je na tajinstven način v Egiptu ponesrečil na poletu z letalom v Abesinijo.

sta bila v Zadrski pokrajini 3.802 tuja državljana, od teh so bili 3.733 Jugoslovani; leta 1931. jih je bilo le 2.474, od teh 2.313 Jugoslovanov, in leta 1936 2.241, od katerih je bilo 2.089 Jugoslovanov. Značilno je, da število jugoslovanskih državljanov stalno pada, dočim število drugih tujih državljanov raste. Jugoslovanski državljani so bivali po večini v Zadru: leta 1921. 3.667, leta 1931. 2.248 in leta 1936. 2.023. Tudi v Zadrski pokrajini prevladujejo med našimi državljani ženske. Leta 1931. jih je bilo v vsej pokrajini 1.492 in leta 1936. 1.333, v samem Zadru pa 1.453, odnosno 1290. Skoro vsi jugoslovanski državljani (leta 1931. 1.926 oseb) so imeli svoje stalno bivališče v Zadrski pokrajini.

—*—

Z zgornjim člankom nikakor nismo izčrpali statističnega gradiva o našem narodu, ki je ostal pod Italijo. Veliko dela še čaka tu spretne roke in bistro glave. Mi smo samo nekaj bistvenih podatkov izbrali in tako pojasnili marsikateri problem, o katerem se običajno več piše kakor ve. Morda smo tudi pokazali na nekatere prej prezrte strani celotnega problema. Problem je obsežen in sila važen ter zahteva, da mu posvečamo več pažnje in skrbi.

O B Z O R N I K

Zapad v akciji

Med najpomembnejše mednarodne dogodke v drugi polovici novembra in prvi polovici decembra letošnjega leta štejeemo Halifaxov obisk v Nemčiji, londonske razgovore francoskih in angleških državljanov ter Delbosovo krožno potovanje v vzhodno in jugovzhodno Evropo. Na ozadje prvega dogodka sem deloma že namignil v svojem prejšnjem pregledu, danes želim prikazati vse te tri dogodke v skupni luči, oslanjajoč se pri tem na komentarje, ki jih je bilo mogoče čitati v evropskem časopisju zadnje tedne. Poslednja dva dogodka — londonski razgovori in Delbosovo potovanje — sta v zvezi z drugimi mednarodnimi pojavi in istem časovnem razdobju morda še nekoliko presveža, da bi jih bilo mogoče že sedaj v vsem njunem obsegu vrednotiti, vendar se mi zdi splošna sodba o njiju, kakor je izrečena v naslovu današnjega pregleda, precej točna oznaka ne le trenutnega, temveč tudi bližnjega mednarodnega razvoja.

Po daljšem in precej negotovem kolebanju sredi stalnega vzpona akcij tako zvanih dinamičnih velesil sta se obe

zaprta velesila, Francija in Anglija, končno odločili za že zelo potreben »tour d'horizon«, ki naj jima omogoči skupnost nekaterih mednarodnih akcij, kakor jima jo diktirajo njihovi skupni interesi na mnogih evropskih in svetovnih spornih področjih. Ta ožji stik se jima je zdel po sklenitvi rimske protikomunistične trozveze toliko bolj nujen, ker bi jima sicer pretila nevarnost, da izgubita sleherni iniciativo v bližnjih mednarodnih dogodkih, ki so tako rekoč že nakazani na evropskem in svetovnem obzorju.

Morda bi do neposrednega kontakta francoskih in angleških državljanov prišlo že prej, da ni angleška diplomacija v svoji neizčrpni elastičnosti, ki se je poslužuje v svoji diplomatski igri, želela preizkusiti še eno miroljubno sredstvo — neposredne razgovore »na štiri oči« z nemškimi državniki. Naj bo s tem kakorkoli, dejstvo je, da so **informacije lorda Halifaxa** pri »viru nemške zunanje politike« pospešile nujnost francosko-angleških razgovorov in da je angleški premier Chamberlain, ki velja po splošni sodbi za enega izmed redkih po-